

інструментарію історичної психології. Історія повсякденності покликана виявити складну еволюцію і логіку розвитку внутрішнього світу людини – цього вмістилища людської специфіки, активності, індивідуальності і мотивації діяльності, розглянути можливості, рушійні сили і тенденції самовдосконалення (чи, навпаки, руйнації) людини, а також характер утвореного нею буття. Оскільки діючі в історії особистості мають свої власні почуття, емоції, прагнення та пристрасті [13, с. 12-13], історик-дослідник повсякденності неминуче вступає в емоційні стосунки з об'єктом дослідження, оцінює його через власну систему аксіологічних (ціннісних) установок.

Отже, при вивченні повсякденності необхідно сполучати методи мікро- і макрорівнів історичного дослідження. Наприклад, соціальна стратифікація, передусім, аналіз соціальної структури, дає загальну типологію соціальних категорій і загальний «макроорієнтир» у пізнанні типів повсякденного життя конкретного суспільства в конкретну епоху. Немалу роль у макропізнанні відіграє історична демографія: статеві-віковий склад населення являє ще один зріз повсякденності: для дітей, молоді, зрілих людей і старих, чоловіків і жінок притаманні різні способи життя, структура інтересів, занять тощо.

Примітки

1. *Ауэрбах Э.* Мимесис / Э. Ауэрбах. – М., 1976.
2. *Ильин И. А.* Путь к очевидности / И. А. Ильин. – М., 1993.
3. *Кнабе Г. С.* Материалы к лекциям по общей теории культуры и культуре античного мира / Г. С. Кнабе. – М., 1993.
4. *Козлова Н. Н.* Советские люди: Сцены из истории / Н. Н. Козлова. – М., 2005.
5. *Лотман Ю. М.* Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII-начало XIX века) / Ю. М. Лотман. – СПб., 1994.
6. *Методологические проблемы истории: учеб. пособие / Под общ. ред. проф. В. Н. Сидорцова.* – Мн., 2006.
7. *Олабарри И.* «Новая» новая история: структура большой длительности / И. Олабарри // Ойкумена: альманах сравнител. исслед. полит. ин-тов, социал.-экон. систем и цивилизаций. – Х., 2004. – Вып. 2. – С. 176-207. – [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/olab_novist.php
8. *Павленко Ю.* Історія в калейдоскопі сучасних інтерпретацій / Ю. Павленко // Нові перспективи історіописання / За ред. П. Берка. – К., 2004.
9. *Пушкарёва Н. Л.* «История повседневности» и «история частной жизни»: содержание и соотношение понятий / Н. Л. Пушкарёва // Социальная история: ежегодник. 2004. – М., 2005.

10. *Пушкарёва Н. Л.* Предмет и методы изучения повседневности / Н. Л. Пушкарёва // Этногр. обозрение. – 2004. – №1.
11. *Савельева И. М., Полетаев А. В.* История как теоретическое знание / И. М. Савельева, А. В. Полетаев // Диалог со временем: альманах интеллектуальной истории. – М., 2000. – Вып. 3.
12. *Савельева И. М., Полетаев А. В.* Микроистория и микроанализ / И. М. Савельева, А. В. Полетаев // Историк в поиске. Микро- и макроподходы к изучению прошлого. – М., 1999.
13. *Удод О. А.* Психоисторичний підхід до історичних джерел / О. А. Удод // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. – 2000. – Вип. 8. – (Історія та археологія).
14. *Февр Л.* Бои за историю / Л. Февр. – М., 1991.

УДК 394 (477)

Еволюція поглядів представників Школи «Анналів» на сутність та особливості дослідження повсякдення

Зінчук М. Ю.

Зінчук М. Ю. Еволюція поглядів представників Школи «Анналів» на сутність та особливості дослідження повсякдення. У статті йдеться про початки звернення французьких істориків та соціологів до проблематики повсякденності. Окреслено особливості підходів до даної тематики провідних науковців ХХ ст.: Марка Блока, Люсьєна Февра, Фернана Броделя та інших. Охарактеризовано сферу акцентування школи «Анналів» на історії щоденності та особливостях соціологічного та антропологічного її трактування. Для сучасної гуманітарної науки дослідження повсякденності має величезне методологічне та практичне значення.
Ключові слова: повсякденність, історія повсякденності, школа «Анналів», ментальність, історична антропологія.

Зінчук М. Ю. Эволюция взглядов представителей школы «Анналов» на сущность и особенности исследования повседневности. В статье речь идет о началах обращения французских историков и социологов к проблематике повседневности. Очерчены особенности подходов к данной тематике ведущих ученых ХХ вв.: Марка Блока, Люсьена Февра, Фернана Броделя и других. Охарактеризована сфера акцентирования школы «Анналов» на истории ежедневности и особенностях

социологического и антропологического ее трактования. Для современной гуманитарной науки исследования повседневности имеет огромное методологическое и практическое значения.

Ключевые слова: повседневность, история повседневности, школа «Анналов», ментальность, историческая антропология.

Zinchuk M. U. View Evolution of the Representatives of The Annales School on Essence and Features of Research of Daily Occurrence. In the article the discussion deals with the beginning of the French historians and sociologists appeal to the problems of everyday life. The features of approaches are outlined to this subject of anchorwomen of scientists of XX century: Marc Bloch, Lucien Febvre, Fernand Braudel. The sphere of accenting of The Annales School is described on history of dailyness and features sociological and anthropological understanding of its. For modern humanitarian science research of daily occurrence has enormous methodological and practical values enormous methodological has and practical values.

The keywords: daily occurrence, the history of daily occurrence, The Annales School, mentality, historical anthropology.

Історія повсякденності до середини ХХ ст. практично не була актуальною темою історичних пошуків. Лише порівняно нещодавно вона стала об'єктом уваги вчених-гуманітаріїв. Звернення до повсякденного життя – це зміщення уваги дослідника з розгляду абстрактних процесів, дефініцій та структур до аналізу конкретних понять та подій. Вивчення сутності та особливостей повсякденності дає можливість зрозуміти мотиви поведінки людей, їх прагнення, а також корінні причини утворення різних суспільних інститутів.

Своїм виокремленням у самостійну галузь історія повсякденності зобов'язана антропологічному повороту кінця 60-х рр. ХХ ст. Проте значимість дослідження повсякденності для розуміння загального історичного процесу було стверджено ще французькими істориками Марком Блоком та Люсьєном Февром, з якими пов'язують виникнення школи «Анналів». Вони пропонували розглядати повсякденність як невід'ємну і базисну категорію загальної історії. М. Блок і Л. Февр намагалися зробити багатокутний зріз історії – психологічної, соціальної, лінгвістичної [19, с. 368]. М. Блок писав: «Історія трактується як наука про минуле. На мій погляд, це неправильно. Тому що, по-перше, сама думка, що минуле як таке здатне бути об'єктом науки, абсурдна. Як можна, без попереднього відсіювання, зробити предметом раціонального пізнання феномени, які мають між собою лише те спільне, що вони не сучасні нам?» [3, с. 17].

«Нова історична наука» звернулася до вивчення «історії мас», «історії низу», до дослідження елементів соціального, психологічного в історичній сітці. М. Блок підкреслював, що в центрі уваги історика має бути людина, і

навіть не людина, а люди. В полі його зору – типові, більшою мірою масові явища, які мають схильність до повторюваності [10, с. 196].

Перші представники школи «Анналів» звернули значну увагу на вплив ментальності на соціальні процеси в певному суспільстві та на повсякденне життя. Вони наголошували на домінуючому впливові ментальних схем в соціальній та індивідуальній поведінці людей. Проте, якщо М. Блок визначав ментальність як групову, соціальну, індивідуальну структуру [3, с. 115], то Л. Февр вважав, що ментальність визначається впливом колективного на індивідуальне [19, с. 204].

Л. Февр першим вводить поняття «ментальний інструментарій» – це «сукупність категорій сприйняття, концептуалізації, вираження й дії, які структурують досвід – як індивідуальний, так і колективний». «Це явно емпірична, відкрита дефініція..., тому що включає мову, афекти й навіть техніку. Сходячи від вивчення проявів культури до вивчення умов, що роблять ці прояви можливими, ми здобуємо здатність зрозуміти її єдність («структуру») та її особливості» [17, с. 53].

М. Блок, на відміну від Л. Февра, який схилявся до психологічного розгляду ментальності, був ближче до соціологічної традиції. В своїй праці «Феодальне суспільство» (1939) М. Блок звертається до антропологічної історії та зауважує на суспільній диференціації у сприйнятті та відтворенні культурних традицій [17, с. 54].

«Анналісти» запропонували методологічний прийом постановки питань до минулого. М. Блок стверджував, що початок роботи історика починається не з дослідження свідчень, даних, матеріалів, а з визначення кінцевого шуканого [10, с. 204]. «Мислити проблемами!» – таким був девіз перших «анналістів» [9, с. 106].

Більш детально проблематика повсякденності була розроблена послідовником М. Блока та Л. Февра – Фернаном Броделем. Загалом остаточно легітимізація проблематики повсякденності в історичній науці пов'язана саме з його ім'ям [13, с. 73]. Ф. Бродель писав про повсякденність: «Вихідним моментом для мене була повсякденність – той бік життя, у який ми виявилися залучені, навіть не розуміючи цього, – звичка, або навіть рутини, ці тисячі дій, що протікають і закінчуються самі собою, виконання яких не потребує чийогось втручання і які відбуваються майже не зачіпаючи нашої свідомості. Я вважаю, що людство більш ніж на половину занурене в такого роду повсякденність... Тут ми маємо справу зі спонуканнями, імпульсами, стереотипами, прийомами й способами дії, а також різними типами зобов'язань, що змушують діяти, які часом, причому частіше, чим це можна припускати, апелюють до самих незапам'ятних часів» [4, с. 13].

Ф. Бродель запропонував так званий тотальний підхід до історії. Ним була розроблена тернарна система історичного буття: «культура – соціум – економіка». На цій основі Ф. Бродель виділяє три рівні історичного буття: побутово-політичний, соціально-економічний та

природно-географічний. Таким чином Ф. Бродель розвинув теорію «довготривалих періодів» М. Блока.

Представники школи «Анналів» займалися переважно дослідженням структур повсякденності впродовж значного періоду часу. Це було можливо завдяки низькій лабільності даних структур і, як наслідок, їх незмінності в часі. Ф. Бродель трактував минуле як послідовність «довготривалих періодів», складовою яких був повсякденний елемент. Він писав про те, як можна пізнати повсякденність: «Матеріальне життя – це люди й речі, речі й люди. Дослідити речі – їжу, житла, одяг, предмети розкоші, знаряддя, грошові одиниці, плани сіл і міст – словом усе, що служить людині – це єдиний спосіб відчутти її повсякденне існування» [5, с. 41].

На економічному рівні «анналіст» виділив ще два рівні структур: життя матеріальне та життя нематеріальне, яке охоплює щоденні практики та психологічні аспекти. Цей другий рівень і був названий Ф. Броделем «структурами повсякденності». Тобто до структур повсякденності Ф. Бродель відніс те, що оточує людину й опосередковує її життя щодня – географічні й екологічні умови життя, трудова діяльність, потреби (у житлі, у харчуванні, одязі, лікуванні хворих), можливості їх задоволення. Для такого всебічного вивчення був необхідний аналіз взаємодій між людьми, їх учинків, цінностей і правил, форм і інститутів шлюбу, родини, аналізу релігійних культів, політичної організації соціуму. Кінцевою метою «тотального» вивчення минулого повинно було стати виявлення якоїсь незмінної величини, присутньої у формах побуту даної історико-культурної спільності.

Не дивлячись на те, що під час другого періоду свого розвитку школа «Анналів» стала розширювати географію своїх досліджень (в працях Ф. Броделя це було викликано тим, що увага акцентувалася на таких явищах, як поширення певних елементів обрядовості, продуктів харчування, розвиток техніки, міграції, порівнювалися рівні економічного розвитку тощо), поступово дослідники почали звертатися до локальних проблем. Змінюються методологічні підходи: історичний факт тепер є частиною системи фактів, які характеризують певне явище. Таким фактом могли виступати свідчення, статистичні дані тощо. Але їх мала об'єднувати спільна тематика, спільний об'єкт дослідження, і вони повинні були мати тривалу темпоральну характеристику. Це давало можливість прослідкувати трансформацію досліджуваного явища протягом певного значного проміжку часу або дати максимально вичерпну характеристику певному процесу. Таке довготривале вивчення окремої сфери згодом переросло в окремі галузі досліджень.

Загалом друге покоління істориків-«анналістів» дещо відходить від проблематики ментальностей, зміщуючи акцент на реальну поведінку людей, певним чином відмежовуючи її від ментальної заданості. Вони стверджують, що завдяки закономірній відсутності ментального

абсолюту, індивід здатний порушувати усталені норми, що і є рушієм історичного процесу.

Третє покоління школи «Анналів» представлено Жоржом Дюбі, Жаком Ле Гоффом, Мішелем Вовелем.

Ці «анналісти» вже в більшій мірі, ніж їхні попередники спиралися саме на історичну антропологію, яка стає головний методологічним підходом до історії. Тобто первинним об'єктом дослідження стає людина, її історичні та етнічні типи, а не конкретні історичні події, явища та процеси. Для історичної антропології властиве цілісне розуміння суспільства як єдності економічної структури, соціальної організації та культури, тобто «всієї сукупності соціальних стосунків». Історичну антропологію, яка склалася в 1970-х рр., можна визначити як міждисциплінарну галузь, в якій історія розглядається як процес становлення людини [14, с. 86].

Саме на цьому етапі з'явилися теоретичні роботи з проблематики ментальностей. Раніше, хоча ця проблематика і була озвучена, проте розроблялася більшою мірою на інтуїтивному рівні. «Анналісти почали дивитись на минуле очима етнологів, разом з тим залишаючись істориками» [11, с. 105].

Внаслідок такого зосередження на історії етносів, значна увага почала надаватися ментальностям і соціальній та індивідуальній психології. Це призвело, за висловом А. Гуревича, до «поширення погляду історії не тільки на видиму частину «айсберга», а й на приховану від прямого спостереження його основну масу» [9, с. 166]. Дослідження менталітету дало змогу розширити коло проблематики.

Ж. Ле Гофф вважав, що дістатися до глибин ментальності можна через щодення – приказки, звичаї, лінгвістичні дефініції, символічні значення. Хоча символізм був типовим явищем середньовіччя («нашарування конкретного на абстрактне становило основу ментальностей і відчущань середньовічних людей» [7, с. 308]), проте таке трактування повсякденності було поширене «анналістами» на всі історичні періоди.

Ж. Дюбі стверджував: «Ми переконані, що всі соціальні відносини складаються як функція «системи образів», яка передається від покоління до покоління в процесі виховання й навчання й внаслідок певних економічних умов». «Система образів», які відрізняються в різних суспільних страхах і є детермінантою для поведінки та формування уявлень про світ – це і є ментальність. Під ментальністю Ж. Дюбі розуміє систему, що розвивається, усі елементи якої тісно взаємозалежні й зчленовані. Це система образів і вистав, різна в різних соціальних групах і страхах, якою вони керуються у своїй поведінці й у якій виражена їхня уява про світ у цілому й про їхнє власне місце в цьому світі. Вивчення саме цих уявлень Ж. Дюбі вважає винятково важливим [2, с. 17-18].

До трьох ритмів часу, виділених Ф. Броделем, Ж. Дюбі додав четвертий. Так, перший ритм часу характеризується швидкоплинністю й поверховістю: це резонанс, викликаний проповіддю, скандал,

породжений модерністським твором мистецтва або літератури. Менш швидкоплинні ментальні процеси, типу повільної зміни естетичних смаків публіки, Ж. Дюбі відносив до другої групи. Наступний рівень – «в'язниця тривалого часу» (за Броделем), ментальні структури, що мають низьку лабільність. Вони утворюють глибокий пласт уявлень і моделей поведінки, що не змінюються зі зміною поколінь. Але й тут, вважав Ж. Дюбі, можуть відбуватися зміни: зовні непомітні, але такі, що протікають порівняно швидко. І ще є четвертий ритм, який найбільш глибоко залягає – це ментальний пласт, пов'язаний з біологічними властивостями людини. Він майже нерухливий і змінюється лише з еволюцією самих біологічних ознак [6, с. 19].

Крім того, з 1970-х рр. історики-«анналісти» почали все більше звертатися до вивчення нематеріальної сфери людського повсякденного буття: досліджувалися психологічні умови життя, страхи, сподівання, ставлення до різних суспільних інститутів – сім'ї, релігії, освіти, державної влади та інші.

Справді, третє покоління досить сильно розширило проблематику досліджень. У одній зі своїх статей Ж. Ле Гофф підняв питання політичної історії, що, по своїй суті, суперечить соціальній. «Перед обличчям нової політичної історії, яка буде написана, традиційна політична історія – труп, однак труп цей ще має бути знищений. Зрозуміло, ази політичної історії залишаються й завжди будуть не тільки корисні, але й необхідні. Також не можна обійтися й без хронології політичних подій і біографій політичних діячів» [8, с. 416]. Таким чином, хоча Ж. Ле Гофф і називає політичну історію «трупом», але віддає їй належне, визнаючи необхідність як історії «великих людей».

Згодом Ж. Ле Гофф та Р. Шарт'є намагалися витіснити або обмежити історію менталітету за допомогою історичної антропології. Надії на створення нового варіанту «тотальної історії» чітко окреслив Ж. Ле Гофф: «Історична антропологія являє собою загальну глобальну концепцію історії» [14, с. 87].

За початкову точку становлення історичної антропології можна розглядати програмну статтю Ж. Ле Гоффа 1972 р. «Історик та людина в повсякденності», в якій автор констатував зближення історії та етнології [14, с. 90]. Ж. Ле Гофф стверджував, що «історія ментальностей та історична антропологія ніколи не перетиналися». Якщо ментальність обмежувалася «сферою автоматичних форм свідомості та поведінки», то історична антропологія являє собою «загальну глобальну концепцію історії», поєднуючи вивчення менталітету, матеріального життя, повсякденності навколо поняття антропологія» [9, с. 297]. Ж. Ле Гофф вважає, що «... історико-культурні явища є водночас і явища соціальні» і «... явища культури становлять більшу частину тієї сфери, яку традиційно називають політикою» [20, с. 42-43].

Наступне покоління «анналістів» сформувалося в 1990-х рр. Його представники – Ален Буро, Роже Шарт'є – висунули ідею так званої «спеціальної історії ментальностей». Вона досліджує вплив колективної свідомості на індивідуальну. Одночасно наголошується на необхідності повернення до тернарної моделі «глобальної історії» Ф. Броделя.

Абсолютизація ментальних стереотипів заважає Ж. Дюбі й Філіппу Ар'єсу вивчити механізм впливу цих стереотипів на окремих індивідів. Нова «спеціальна історія ментальностей», за А. Буро, повинна безпосередньо зайнятися вивченням цього механізму. Головні завдання нового напрямку: з'ясування того, як, яким чином колектив здатний впливати на окремих «творців історії», як певні загальні уявлення перетворюються в індивідуальні, як прийняті в колективі висловлення набувають форми персональних, індивідуалізованих [2, с. 19]. «... Вчення про залежність духовного та політичного життя від економіки має сенс у найширшому і найоб'ємнішому філософському плані, але що робити з ним історикам? Якщо історія є продуктом діяльності людини, соціально детермінованою людиною, то нею рухають емоції, ідеї, культурні традиції, вірування, стереотипи», – стверджують французькі вчені Р. Шарт'є і Ж. Дюбі [20, с. 43].

Згодом Ж. Ле Гофф, Р. Шарт'є пристали до німецько-італійської школи мікроісториків. Це пов'язано з їх спробами витіснити або обмежити «історію менталітету» у вивченні повсякденності, що було засобом дистанціювання від «нерухливої історії», якою вона бачилася Ф. Броделю [15].

Загальним для двох підходів у вивченні історії повсякденності – і наміченого Ф. Броделем, і мікроісториками – було нове розуміння минулого як «історії знизу» або «зсередини», що дало право голосу маленькій людині, жертві модернізаційних процесів: як незвичайному, так і самому пересічному. Реконструкція повсякденності елітарних прошарків відродилася на новому витку розвитку науки вже після того, як виникла тема повсякденності рядових людей, і це була вже інша біографічна історія великих, з іншими акцентами. Наслідком розуміння історії повсякденності як «історії знизу» було подолання снобізму відносно маргіналів суспільства (злочинців, інакомислячих, представників сексуальних меншостей і т.п.). Два підходи в дослідженнях повсякденності поєднує також міждисциплінарність (зв'язок із соціологією, психологією та етнологією). І мікроісторики, і анналісти припускають – хоча й на різних рівнях (макро-історичному й мікро-історичному) – вивчення символіки повсякденного життя. Нарешті, і послідовники Ф. Броделя, і мікроісторики в рівній мірі зробили вклад у визнання того, що людина минулого не схожа на людину сьогоденного дня, вони рівною мірою визнають, що дослідження цієї несхожості є шляхом до збагнення механізму соціопсихологічних змін. У світовій науці продовжують співіснувати обидва розуміння історії

повсякденності – і як реконструюючий ментальний макроконтекст історії подій, і як реалізації прийомів мікроісторичного аналізу [16].

Таким чином, школа «Анналів» пройшла декілька етапів у своєму розвитку. Ю. Афанасьєв виділяє наступні періоди:

1. 1929–1946 рр. – із заснування журналу «Аннали» до смерті Л. Февра;
2. 1946–1969 рр. – період домінування поглядів Ф. Броделя;
3. з 1969 р. – період так званих оновлених «Анналів» [1, с. 4].

Зараз ми вже можемо говорити про повноцінний четвертий етап розвитку даної історичної школи, який розпочався в 1990-х рр. і успішно триває і сьогодні.

Деякі дослідники заперечують наявність у «анналістів» загального, об'єднуючого концепту історичного розвитку. Самі анналісти також час від часу заперечували проти класифікації їх напрямку як «школи», підкреслювали індивідуальність своєї методології та відсутність єдиного кредо в трактуванні історичних процесів, яке було б обов'язкове для них всіх.

На думку ж Л. Таран, головною парадигмою для істориків-«анналістів» була постановка певної проблеми, яка повинна досліджуватись всебічно, з допомогою різних методів і наук, заглиблюючись у всі сторони життя, не концентруючи свою увагу тільки на історії героїв [18, с. 115].

Проте навіть поза цим таки існує в «анналістів» загальна ідея, спільне бачення історії та призначення історика, що і дає змогу виокремити цю школу. Для всіх представників «Нової історичної науки» в центрі історичного процесу стоїть людина. У своїй праці М. Блок пише: «Предметом історії є людина. Скажімо точніше – люди... Хто цього не зрозумів, той, щонайбільше, може стати чорноробом ерудиції. Історик схожий на казкового людожера. Де пахне людиною, там, він знає, його чекає пожива» [3, с. 18].

Школа «Анналів» відрізнялася відсутністю догматизації методології досліджень, надаючи широкий простір в осмисленні історичного процесу. Це дало змогу «анналістам» еволюціонувати, не зациклюючись на певному статичному баченні історії. Закономірна міждисциплінарність та широке коло пошуків зумовили те, що під впливом «Нової історичної науки» сформувалися нові напрямки історичних пошуків: «нова наукова історія», «нова соціальна історія», кліометрія, «психоісторія», нарративістика та постмодернізм в історичній науці.

Також сфера досліджень «анналістів» тісно переплітається з науковими інтересами етнопсихології, яка вивчає повсякденну, «неформальну» історію різних етносів та народів. Саме тому дослідження французьких істориків є для вивчення історії щодення надзвичайно важливими.

Примітки

1. *Афанасьев Ю.* Историзм против эклектики: Французская историческая школа «Анналов» в современной буржуазной историографии / Ю. Афанасьев. – М., 1980.
2. *Бессмертный Ю.* «Анналы»: переломный этап? / Ю. Бессмертный // *Одиссей*. 1991. – М., 1991.
3. *Блок М.* Апология истории, или ремесло историка / М. Блок. – М., 1993.
4. *Бродель Ф.* Динамика капитализма / Ф. Бродель. – Смоленск, 1993.
5. *Бродель Ф.* Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV–XVIII вв.: Т. 1. Структуры повседневности: возможное и невозможное / Ф. Бродель. – М., 1986.
6. *Горюнов В. Ж.* Дюби: История ментальности / В. Ж. Гордонов // *История ментальности, историческая антропология*. – М., 1996.
7. *Гофф Ле Ж.* Цивилизация Средневекового Запада / Ж. Ле Гофф. – М., 1992.
8. *Гофф Ле Ж.* Средневековый мир воображаемого: Пер. с фр. / Общ. ред. С. К. Цатуровой / Ж. Ле Гофф. – М., 2001.
9. *Гуревич А.* Исторический синтез и школа «Анналов» / А. Гуревич. – М., 1993.
10. *Гуревич А.* Марк Блок и «Апология истории» / А. Гуревич // *Блок М.* Апология истории. – М., 1986.
11. *Гуревич А.* «Новая историческая наука» во Франции: достижения и трудности (критические заметки медиевиста) / А. Гуревич // *История и историки*. 1981. – М., 1985.
12. *Гуревич А.* Послесловие к книге Блок М. *Короли-чудотворцы: Очерк представлений о сверхъестественном характере королевской власти, распространенных преимущественно во Франции и в Англии* / А. Гуревич. – М., 1998.
13. *Коляструк О.* Апология історії повсякденності // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія «Історія»: Збірник наук. праць; За заг. ред. проф. П. С. Григорчука*. – Вінниця, 2009. – Вип. 17. – С. 70-77.
14. *Орлов И.* Человек в историческом пространстве и времени: антропологизация истории и/или историзация антропологии // *Харківський історіографічний збірник* / И. Орлов. – Харків, 2008. – Вип. 9. – С. 86-94.
15. *Пушкарева Н.* «История повседневности» как направление исторических исследований / Н. Пушкарева // «Перспективы». Фонд исторической перспективы. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.perspektivy.info/index.php/>. Доступ – 23.09.2010 г.
16. *Пушкарева Н.* Предмет и методы изучения истории повседневности / Н. Пушкарева // *Родословное древо*. [Электронный ресурс]. Режим

доступа: <http://www.tambovdem.ru/theses.php?id=gender1.pushkareva>.
Доступ – 10.03.2010 г.

17. *Ревель Ж.* История ментальностей: опыт обзора / Ж. Ревель // Споры о главном. – М., 1993
18. *Таран Л.* Историческая мысль Франции и России 70-е годы XIX – 40-е годы XX вв / Л. Таран. – К., 1994.
19. *Февр Л.* Бои за историю / Л. Февр. – М., 1991.
20. *Шартье Р.* Одна четверть свободы, три четверти детерминизма / Р. Шартье // Споры о главном. Дискуссии о настоящем и будущем исторической науки вокруг французской школы «Анналов». – М., 1993.

Реалии и перспективы истории повседневности в российской историографии*

Ильясова А. В.

Ильясова А. В. Реалії та перспективи історії повсякденності в російській історіографії. У статті піднімається проблема застосування російськими істориками запозиченого у німецьких дослідників підходу до історичного дослідження, що отримав назву «історія повсякденності». У роботі аналізується сучасний стан російської історіографії повсякденності і робляться висновки про перспективність розвитку даної концепції стосовно російської джерельної бази.

Ключові слова: історія повсякденності, російська історіографія, побут.

Ильясова А. В. Реалии и перспективы истории повседневности в российской историографии. В статье поднимается проблема применения российскими историками заимствованного у немецких исследователей подхода к историческому исследованию, получившего название «история повседневности». В работе анализируется современное состояние российской историографии повседневности и делаются выводы о перспективности развития данной концепции применительно к российской источниковой базе.

Ключевые слова: история повседневности, российская историография, быт.

Ilyasova A. V. The Reality and Perspectives of the History of Everydaylife in Russian Historiography. The paper by A. Ilyasova highlights the problem of application of the approach, called “the history of everydaylife”, adopted from german historiography by russian historians. The article gives an analysis of the modern state of russian everydaylife-historiography and suggests conclusions to the point of everydaylife-history development perspectives in case of applying of this conception to russian sourcial base.

The keywords: the history of everydaylife, russian historiography, mode of life.

На протяжении XX века мировая историческая наука претерпевала динамичные изменения: череда научных поворотов и обращение к междисциплинарности стали своеобразными точками роста для целого ряда новых подходов к историческому исследованию, что дало возможность научному сообществу более рельефно рассмотреть многие события прошлого.

В конце XX – начале XXI веков российская историческая наука предпринимает попытки усвоить тот пласт научных знаний, которыми оперируют зарубежные исследователи, и применить его в своих работах. Одним из таких подходов стала «история повседневности» (Alltagsgeschichte), разработанная в трудах немецких исследователей в 70-80-е гг. XX века. В этой связи одна за другой выходят в свет работы, представляющие собой попытки применить концепцию «история повседневности» в исследованиях отечественной истории [1], в периферийных центрах создаются тематические сборники трудов, основанных на изучении истории повседневности, в России, Белоруссии и Украине организуются конференции по проблемам теории и методологии истории повседневности [2].

Исследования, впервые закрепившие «историю повседневности» в качестве самостоятельной концепции представляют собой методологические поиски теоретиков Alltagsgeschichte. Это работы Альфа Людтке, ряд теоретических исследований которого посвящены описанию основных методов и приемов «истории повседневности» [3]. Работы Ханса Медика, в свою очередь, теоретизируют соотношение подходов микроистории и истории повседневности [4]. Еще одним из пионеров-теоретиков этого подхода является Ю. Кучинский, призвавший изучать историю рабочего движения через познание не только повседневной жизни рабочих, но и через призму их обыденного сознания [5]. Луц Нитхаммер теоретически обосновал продуктивность применения при исследовании повседневности такого вида источников, как устная история [6].

* Работа выполнена при поддержке ФЦП «Научные и научно-педагогические кадры инновационной России» на 2009–2013 годы по направлению «Исторические науки». Мероприятие 1.2.2. Проект: «Переломные периоды в развитии русской историографии XVI–XXI вв. глазами молодых исследователей»